

Alberto Vojtěch Frič

ČERWUIŠ

aneb Z Pacheka do Pacheka
oklikou přes střední Evropu

TITANIC

Alberto Vojtěch Frič

ČERWUIŠ

aneb Z Pacheka do Pacheka
oklikou přes střední Evropu

upravila Yvonna Fričová

TITANIC 2011

© dědicové Alberto Vojtěcha Friče, 2011

© Yvonna Fričová, 2011

ISBN 978-80-86652-48-1

Nechutná kapitola osobní, kterou se čtenář musí prokousat, aby chápal ostatní, ale když to neudělá, nic se nestane

KDYŽ JSEM S ČERWUIŠEM PŘIJEL na podzim roku 1908 do Prahy - mezi své - shledal jsem ke svému podivu, že jsem doma cizincem. Hůř než cizincem. Byl jsem na nepřátelském území. Moje chyba, že jsem na to zapomněl. Vždyť jsem se vracel „domů“ již po třetí a stejné zklamání jsem zažil i dvakrát před tím.

Po první cestě (1901-2) se mi zdálo, že se celá Evropa i se všemi svými obyvateli totálně změnila. Bylo to možné za pouhého půldruhého roku? Chvíli mi trvalo, než jsem pochopil, že to já jsem se změnil a že mi bude zatěžko tady žít - leda bych si získal takové postavení, kdy bych nikoho nepotřeboval a mohl žít úplně izolovaně. Tušil jsem ale, že nebudu moci bez té naší hroudy být, že si mě bude vždycky přitahovat zpátky, i když už nebudu umět mimikrovat jako dřív. Očekával jsem nepříjemnosti a srážky dané změnou mých názorů, ale nečekal jsem, že budou tak velké a tak bolestné.

Poprvé jsem se navíc vrátil jako trosečník, jako ubohý nemocný invalida, který se potřeboval doma vyléčit z ran, které mu dala tropická příroda za vyučenou. Pravou nohu mi oloupal až ke kosti jaguár, kterého jsem z dětinského furiantství chtěl vzít „na nůž“, abych si dokázal, že už jsem pravý lovec. Zabil jsem ho, ale málem jsem o nohu přišel. Ještě po roce rány hnisaly, nemohl jsem ohýbat koleno a nosil jsem dřevěné dlahy. Abych si mohl po nezdařeném prvním výletě do Ameriky koupit lodní lístek na zpáteční cestu do Evropy, nosil jsem v brazilském přístavu na hlavě šedesátikilové pytle s kávou, ale doma jsem už na těžkou práci neměl sílu. Moje krvinky požírala maličká stvořeníčka malárie, která se každý třetí den bláznivě rozmnožila a roztřepala mě zimnicí. Tělo na to reagovalo vysokou horečkou a ten boj mikroorganismů mě tak oslaboval, že jsem sotva

Alberto Vojtěch Frič (1882-1944)

stál na nohou. A i do takové trosky moji krajané kopali, ačkoliv jsem nechtěl nic víc, než si přednáškami vydělat na skromné živobytí, abych nemusel být rodičům na obtíž.

Jakmile jsem se trochu zotavil, zajel jsem si do Belgie, nějaký čas tam zahradničil a sehnal si kapitál na druhou cestu. „Všude špatně, doma nejhůř,“ říkal jsem si během ní v Americe (1903 až 1905), ale za dva tři roky mě to zase začalo přitahovat nazpět. Stýskalo se mi po vlasti, a opět jsem podcenil úhel odchylky mé změny od způsobu myšlení, v kterém jsem byl vychován.

Malý příklad. Jednou jsem potkal v Brazílii procesí. Vepředu šel obrovský černochoch a nesl na tyčce vycpaného a hodně vypeľichaného holuba. Za ním šly družičky a houf věřících s příšerným zpěvem jakýchsi litaní. Vyfotografoval jsem si tu maškarařádu, ale musel jsem se hezky rychle schovat, protože po mně házeli kamením. Že by to bylo proto, že jsem měl nezvyklou tropickou helmu, kterou jsem nesmekl? Nebo mají ti ubozí černoši předsudky vůči fotografování? Krátce po mém příjezdu do Prahy jsem se jednou ráno zrovna oblékal, že si půjdu ven vyzkoušet nový fotoaparát, když tu jsem zaslechl z ulice zpěv. Otevřel jsem okno a viděl jsem, že to je „Boží tělo“. Vzpomněl jsem si na černošské procesí: dobrý námět pro fotografování! Nebesa nesly samé ctnostné osobnosti jako například komisař Fahoun, známý ochmelka, nebo řezník Sokol, který vynikal v hostinci u Bachorů vyprávěním neslušných anekdot. Udělal jsem několik snímků a zamával jim na pozdrav. Druhý den jsem dostal předvolání. Udali mě za rušení náboženství - nesmekl jsem svůj bílý argentinský klobouk. Nebýt toho, že můj otec byl tehdy náměstkem starosty, byl bych prý dostal aspoň týden vězení. Byl to jen důkaz, jak jsem se změnil. Vždyť to bylo pár let, co jsem sám chodil se školou na taková procesí a povinně nosil na ruce věneček z květin. Oni zůstali stejní, ale já už k nim nepatřím.

Při druhém návratu (1905) jsem už byl opatrnější. Vezl jsem velké sbírky, které jsem hodlal darovat Náprstkovu muzeu. Měl jsem také nějaké peníze, abych mohl při šetrném životě sbírky zpracovat. Napsal jsem rodičům, že se ještě zdržím v Berlíně, abych si prohlédl, co tam mají v muzeu z končin, které jsem právě procestoval. Viděl jsem, že některé předměty mají nesprávně označené, a upozornil jsem na to dozorce. Ale asi jsem mu byl podezřelý - z Paragvaye do Buenos Aires jsem jel v me-

zipalubí a jiskry z komína mi propálily plášť, boty jsem měl hrozně obnošené - a tak zavolał ředitele. Přišel dr. Seler a také dr. Karl von den Steinen, slavný *Pima Karaíba*, který procestoval řeku Xingú a s kterým jsem si dopisoval. Pánové se zajímali o mé výtky, vyptávali se, odkud to vím, a když se dozvěděli, kdo jsem, vzpomněli si, že jsem k nim nedávno přeposlal odmítavý telegram z Prahy: „Nemáme pro Vaše sbírky místo. Náprstková“. Chtěli vědět podrobnosti a nabízeli mi depozitář v Berlíně. Já jsem však už bedny odeslal rodičům do Prahy.

„Však já už si v Praze nějaké prostory pro své sbírky seženu. Až to vybalím, pánové, můžete se přijet podívat, jestli to vůbec stojí za to.“

Neřekli mi tenkrát, že jsou tak žhavi na obsah mých devětadvaceti beden proto, že se už byli v Praze podívat na první balík věcí, který jsem z Ameriky poslal předem Náprstkovům na ukázkou a jako odměnu za jejich sto padesát korun, jedinou subvenci, kterou jsem kdy v životě od někoho dostal.

V domě U Halánků se nakonec po mém návratu přece jen zastyděli a přidělili mi dva pokojíčky na zpracování sbírek. Chodil jsem hned ráno a zůstával často až do noci. Protože jsem nechtěl marnit čas chozením na oběd, nosila mi paní Náprstková k večeru dva párky a rohlík. Kolikrát mi pak vyčetla „pohostinství Náprstkova domu“, i když jsem se mu myslím odškodnil tím, že jsem mu daroval trojskříň sbírkových předmětů.

Když pak přijeli oba pánové z Berlína a po nich i jiní cizinci, nasáli naši vědátoři vítr a přihříváli se na mém ohničku. Byl jsem dokonce vyzván k několika přednáškám, které mně trochu finančně vypomohly, ale nechtělo se mi o ně dál s různými intrikány bojovat.

Roku 1906 jsem raději odjel do Brazílie, tentokrát pod praporem berlínského a hamburského muzea. Měl jsem smlouvou zaručený honorář 35 tisíc marek na uskutečnění cesty a získání sbírek pro tyto ústavy. Byl jsem ve službách německé vědy, a zapomněl jsem, že se od sluhů žádá loyality. Domníval jsem se mylně, že i jako jejich zaměstnanec smím myslet a cítit, a dokonce též jednat jako člověk, a přijal jsem úkol brazilské Ligy na ochranu indiánů, abych se pokusil vyjednat smír mezi divochy a osadníky v brazilském státě Santa Catarina.

Po polovině 19. století tam založil německý vystěhovalec dr. Blumenau kolonii, již dal své jméno. Na severozápad od ní

byla později založena kolonie Hansa a vzhledem k velmi výhodným podmínkám se obě rychle zalidnily německými osadníky. Území, bohaté zvěří a lesními plody, bylo původně obydleno volnými indiány, jimž se říkalo, jak je v Brazílii běžné, *bugres* čili divoši.

Noví osadníci našli v Brazílii netušenou svobodu. Pro evropského svátečního střelce, drženého dosud na uzdě různými zákazy a příkazy, to bylo pravé eldorádo. Najednou směl střílet, co chtěl a kdy chtěl, nikdo mu v tom nebránil, žádný zákon o lesním pychu, a tak jako nestřídmé dítě užíval té z nebe spadlé možnosti. Indiáni také nemají žádné zákonodárce nebo hlídače, ale místo nich nastupuje náboženství a pověra. Indián věří, že když by zabil březí samici, zjeví se mu na kanci jedoucí ochránce divoké zvěře, lesní duch Káápóra, celý porostlý chlupy, a bude zločinného lovce pronásledovat, dokud nezešílí. Když by podřal z lenosti ovocný strom, aby nemusel lézt pro plody, předběhl by ho v lese duch Kurupíra, který má dozadu obrácená chodidla, a lovec, sledující jeho stopu, by zabloudil a zahynul. Před takovými trestajícími duchy má indián více strachu, než náš pytlák před četníky. Ale osadníci na žádné duchy nevěřili. Stříleli, co kde bylo živého.

Jeden staříčkový pamětník zakládání kolonie mi vypravoval, že v době, kdy v pobřežních pralesích dozrávala semena palem, přilétaly z horských piniových lesů milióny bažantů *jakutinga*. Já jsem za poslední půlrok viděl sotva tři. V počátcích kolonie se lovci vracívali s plnými vozy mrtvých bažantů: stříleli ze sportu bez rozdílu slípky i kohouty a pak je nechali shnít. Ptáci za několik let úplně vymizeli. Totéž se dělo s tapíry, kanci a další zvěří. Indiáni, kteří přicházeli o možnosti své přirozené obživy, začali dělat výpady do kolonií: ohrožení hladem trestali přemrštěnou nimrodskou vášeň osadníků.

Indiánské nebezpečí nebylo zpočátku vážné: čas od času se rudoši objevili a pobavili se pohledem na prchající ustrašené kolonisty. Zasmáli se, namířili šípy, někdy vystřelili do vzduchu a šli opět svou cestou. Později se poměry zhoršovaly. Tu nějaký osadník na lovu narazil na divocha a ze strachu nebo ze sportu ho zastřelil, onde se tak zachoval polekaný cestující. Prolitou krev indiáni mstili. Považovali to za svou povinnost – skoro za posvátný úkol. Jejich hlavní zákon zní: oko za oko, zub za zub. Příbuzní zabitého indiána četli ve stopách kolem jeho mrtvo-

ly právě tak dobře, jako my čteme v knihách. Vyhledali farmu a v příhodném okamžiku vykonali krevní mstu. Vypalovali usedlosti, ale nekradli. Bránili se svým přirozeným způsobem. Mstili se ovšem jen těm, kteří jim bez příčiny ubližovali. Osadníci, kteří je nepronásledovali, mohli žít bez obav z přepadení. Také obchodní cestující, kteří jim po cestě nechávali bezcenné dárky, byli vítáni veselým pokřikem.

Další události však indiány donutily přejít do ofenzivy. Poznénáhlu začali pozorovat, že vždycky, když běloch zabil jejich druhá, zohavil jeho mrtvolu, oloupil ji o zbraně a ozdoby, aby se mohl pochlubit. Začali tedy následovat civilizovaný příklad: tak jako běloši chodili na lov tapírů do pralesa, začali indiáni chodit na lov krav na pastviny. Železné nástroje a další věci, které dříve z pomsty ničili, začali brát s sebou. Takové zprávy se objevovaly tu i onde, ale stále nešlo o nic vážného.

Teprve rostoucí ceny pozemků, na nichž nehrozilo indiánské nebezpečí, přivedly spekulanty s půdou na myšlenku vyčistit latifundie důkladně a jednou provždy. Bylo to lákavé a našli se lidé, kteří se pro zlato neštítí kráčet přes mrtvolky. Jako záminka posloužila jedna taková indiánská pomsta. Vláda vyslala oddíl najatých žoldáků po stopě uprchlých viníků. Podařilo se najít jejich ležení a v úkrytu vyčkat noci – jako by slunce nemělo být svědkem toho, jak se civilizace měřila s divochy. Výprava přivlekla zajaté ženy a děti a svazky trofejí, uloupených mrtvolám. Vrahové byli přijati jako rekové, pořádaly se na ně sbírky, dávaly se hostiny a dary, v kostelích byly čteny oslavné mše. Celá osada se hašteřila o ubohé válečné otroky, každý chtěl mít doma takové dítě jako raritu i bezplatnou pracovní sílu. Děti vozili a ukazovali za peníze, cpali do nich cukroví a zároveň je častovali nejhoršími nadávkami a nenávisť.

Sláva a radovánky však netrvaly dlouho. Zajaté děti pomřely a z pohraničního území přišla zpráva, že indiáni zase přepadli „nevinné“ osadníky, povraždili jejich rodiny a, hrůza hrůzoucí, odvěkli do lesa sekery, pily, nože, nůžky a jeden slamník! Ti vrahové, ti lupiči a zloději!

Kolonisté najali kárnou expedici. Přivlečené „trofeje“ mluvily za vše – spousty krví potřísněných ozdob, jež ty lidské heny strhaly z mrtvol. Nebylo ani třeba naslouchat odpornému vypravování zpitých vrahů, nebylo třeba vidět úpěnlivé pohle-

dy vystavovaných dětí. Zvuk varhan, jenž doprovázel slavné *Te Deum*, zpečetil vítězství nad rudochy...

Prostudoval jsem tehdy z pověření Ligy pro ochranu indiánů celou situaci a podal vládě návrhy na založení rezervace a jakési policie, která by zamezila obapolným vpádům. Požadoval jsem propustit zajaté ženy a děti, aby se mohly vrátit ke svým příbuzným, a potrestat všechny vrahy, zvláště ty najaté za peníze.

Proti mým snahám o potrestání těch, kdo financovali a prováděli hony na indiány, mezi nimiž byli také německý konzul Sahlinger a františkánský klášter, se v Blumenau zvedla vlna veřejného odporu. Mělo to pro mě citelnou finanční dohru: moje smlouvy s německými muzei nebyly dodrženy, ačkoli sbírky jsem zaslal a jejich příjem byl potvrzen.

V roce 1908 jsem přijel do Vídně, abych na mezinárodním kongresu amerikanistů mluvil o třech různých problémech: o Ameghinově teorii stěhování národů a její aplikaci na studia mytologie, o svém pozorování vědě až dosud zcela neznámých indiánů *bugres* a poslední byl můj příspěvek k moderní historii konkvisty. Přestože jsem měl onu čerstvou zkušenost s německými osadníky, dal jsem si velký pozor, abych mluvil výhradně o „evropských přistěhovalcích“. Jižní Ameriku kolonizovali a kolonizují příslušníci různých evropských národů a mně šlo o otázky čistě humánní.

Tím větší bylo moje překvapení, když povstal ředitel berlínskému muzea dr. Seler a na kongresu, i později v německých novinách, mi vyčítal, že jsem český šovinista a Němcožrout. Aby byly jeho útoky pádnější, zpochybňoval, ačkoliv je odborníkem na Mexiko a jihoamerické etnologii rozumí dost málo, moje příspěvky i po odborné stránce. Vysvětloval jsem si to tím, že zástupce německých muzeí je prostě překvapen mojí přítomností ve Vídni, protože si mě představoval daleko za sedmero horami, a hlavně za oceánem. Byl si zřejmě jistý, že se bez finančních prostředků nedokážu vrátit do Evropy. Když mě uviděl v přednáškovém sále, byl asi tak rozčilený z představy všech možných otázek, které mu budu klást, že přestřelil.

Obvinili mě pak i v tisku, že jsem celou humanitní brazilskou akci úmyslně vyprovokoval z národnostní zášti proti Němcům. Mimo jiné jsem se dočetl, že pocházím z národně fanatické rodiny, že jsem podvodník a že komolím i své jméno a nacionalisticky se podepisuji Frič a ne Fritsch.

Je to pravda. Jsem Čech a vždy jsem se ke svému původu hlásil. Německá muzea to věděla, když mě angažovala. Ovšem pravdou je také to, že kdybych v Brazílii narazil místo německých spekulantů s půdou, kteří organizovali a platili hromadné vraždy, na Čechy, nečekal bych na zdoluhavou tamější spravedlnost a zakročil bych rázněji a přímo. Nesnesl bych, aby moji krajané dělali ostudu mému národu.

Tak jsem se tedy vracel ze své třetí jihoamerické cesty.

Proč píšu o těchto nechutných věcech? Protože mě celou dobu s Čerwuišem v Evropě trápily pochybnosti, jak si po návratu domů poradí on. Jak on bude přijat, až se vrátí obtížen novými poznatky mezi své naivní a nevědomé krajany a bude jim vyprávět o svých zážitcích? Bude bojovat proti předsudkům? Narazí na nepřátelství a intriky, budou ho kamenovat, ukřižují ho, nebo se stane spasitelem? Přizpůsobí se lépe než já svému bývalému prostředí?

Zdá se mi, že osud změnil podivuhodně a nenávratně životy nás obou.

Vymírající národ

PARNÍK FORTUNA jel zvolna proti línému proudu horního toku *río* Paraguay. Postranní kola ledabyle klapala do kalné vody, oheň pod kotli skomíral, stroje měly málo páry. Proto se jindy tak rychlý parník jen pomaloučku plazil.

Seděl jsem na palubě na kapitánském můstku a popíjel maté s majitelem lodi, kterému jsem už před lety dal přezdívku korzár Vierchi. On i jeho bratr, který vlastnil navlas stejnou loď, byli opravdu pěkní lupiči. Zneužívali toho, že obstarávali na horní Paraguayi spojení se světem a že bez jejich parníků, vozících zásoby, se neobešly ani vojenské posádky v pevnostech Fuerte Olimpo a v Pacheco neboli Bahía Negra, ani policejní posádka šesti mužů v Puerto Casado, natož obyčejní osadníci. V těch končinách nad Concepciónem se nikdo práva nedovolal. Jezdily zde ještě jiné lodi, ale velmi nepravidelně. Oba kapitáni Vierchiové znali dobře svou řeku, znali její víry i mělčiny, a proto, zatímco jiné lodi mívaly týdenní i delší zpoždění, jejich par-

...korzár Vierchi. (str. 13)

níky se objevovaly přesně podle jízdního řádu. Proto jim každý dával přednost, ačkoliv si na těch lodích cestující nebyl jistý majetkem, ba ani životem, a takovou věc, jako je listovní tajemství svěřené pošty, považovali majitelé přímo za směšnou. Nikdo ovšem stížnostmi neriskoval, že Vierchiho lodě přestanou v jeho přístavu zastavovat.

Také mně, jako každému jinému, prováděli kdysi všelijaká darebáctví, až jednou jsem si dovolil žertík já. Křížoval jsem tehdy s těžce naloženým plachetním člunem řeku a právě uprostřed jsem se dostal do bezvětří. Zrovna v tu chvíli od jihu přijížděl proti proudu Vierchiho parník s novou vojenskou posádkou do Pacheka na palubě. Začal jsem se zplihlou plachtou ze všech sil veslovat ke břehu, ale parník nabral týž směr, ačkoliv na volné řece bylo místa dost. Vierchi se zkrátka rozhodl pobavit sebe a své pasažéry tím, že mě zkoupe. Jakmile mi to došlo, odložil jsem veslo a svou dalekonosnou mauserovkou jsem střílel právě vedle jeho hlavy do lodního zvonu na velitelském můstku. Od těch dob přestal otevírat mé dopisy a vykrádat mé zásilky a vycházeli jsme spolu dobře.

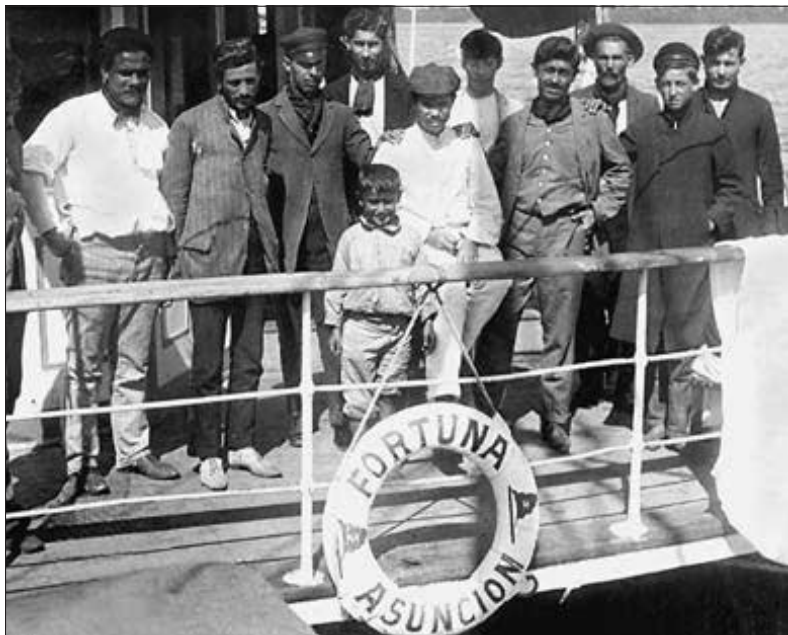
Tentokrát to bylo snad poprvé, co Vierchi nejel podle jízdního řádu. Spolehl se jako starý lakomec na paraguayské dřevorubce, od nichž kupoval dřevo za babku, a vyrazil s nedostačnou zásobou. Ale přepočítal se. V žádném přístavu po cestě nenarazil na dřevorubce, kteří by byli ochotní rozřezat své vzácné kebračové kmeny na polena. Stěží sehnal palivo na jízdu od přístavu k přístavu, zpoždění se zvětšovalo a Vierchiho nálada byla den ode dne černější.

„Už abychom dorazili do Puerto 14 de Mayo, ten Francouz mívá vždycky polen dost,“ prohodil nervózně.

„Na vašem místě bych na to tak nespolehal, kapitáne,“ odvětil jsem. „Myslím, že byste měl zakotvit jižněji, tam, kde les doléhá až k vodě. Máte na palubě dost pasažérů, když každému z nich půjčíte sekyru, tak vám za hodinku za dvě nasekají dříví, že s ním vystačíte až do Pacheka.“

„Anebo mi také utečou i se sekýrami, cožpak neznáte tyhle námezdné Paraguayce? Ne, ne, chci se dostat až do indiánského území, tam jim zmizet do lesa nedovolí strach.“

„Jak myslíte, kapitáne,“ pokrčil jsem rameny. „Ale když už mluvíme o indiánském území: mohl byste mi prokázat jednu laskavost?“

...rozhodl se pobavit sebe a své pasažéry... (str. 14)

„Jestli to bude v mých silách?“

„Je to jen maličkost. Rád bych vyvěsil na přední stěžeň svou vlajku. Chci se zdržet v Pacheku jen krátce a chtěl bych se setkat s Čamakoky. Jejich zvědové se potulují kolem řeky, a jakmile uvidí mou vlajku, dají kouřové signály ostatním a já ušetřím čas. Než my dorazíme do Pacheka po vodě, Čamakokové tam po souši dávno budou.“

V Puerto 14 de Mayo čekalo kapitána nové zklamání. Zásoby polen žádné, a co horšího, všichni indiáni toho rána nechali práce a odešli k severu.

„To mám z toho, že jsem vám vyhověl s tím vaším praporem,“ soptil kapitán. „To je mi pěkná náhoda, že indiáni přerušili práci zrovna před naším příjezdem!“

Nezbylo, než poslechnout moji radu a přimět cestující, aby na břehu pokáceli nějaké stromy a nařezali polena.

„S touhle zásobou dorazíme pohodlně do Puerto Diana,“ chlácholil jsem kapitána. „Don Rodolfo vás tam zásobí dřevem,

a jestli ho nebude mít dostatek, přiměju Čamakoky, aby vám ho nařezali víc, než budete potřebovat. Kvůli mně to udělají. Jen se teď musíme snažit, abychom tam byli dřív než oni.“

Fortuna vyjela plnou parou, řečiště je tam všude hluboké. Chvíli před tím, než jsme dorazili do kotviště v Dianě, hlásil topič, že spálil poslední poleno.

Na břehu i v domě bylo jako po vymření. Teprve po chvíli se objevila indiánka, se kterou don Rodolfo žil a s níž měl roztomilého chlapečka. Zcivilizovala se, byla vždy čistě a po evropsku oblečená, jen španělština jí dělala potíže. Don Rodolfo spí, nechce ho rušit. Dříví není. Čamakokové jsou utábořeni nedaleko, ale nepracují. Nemají sílu. Také v jiných dřevorubnách nepracují. Chtěli by, ale nemohou. Ani vojáci je nepřinutí.

Mezitím se objevil pán domu, Švýcar Rudolf Häffliger: „S dřívím je potíž. Všichni indiáni odtud na sever jsou nemocní. Dělalí se jim podivné vředy v konečnicku a krvácením ztrácejí sílu. Na jihu jsou prý ještě zdraví. Proč jste se nezásobili u Francouze v Puerto 14 de Mayo?“

„Indiáni tam přerušili práci a táhnou sem. Kdy si myslíte, že mohou dorazit?“

Häffligerova žena počítala, že nemohou být daleko. Věděla, že je vede *kazik* (náčelník) Antonio, bratr *kazika* Laryho, náčelníka zdejších Čamakoko-Iširů. Ti se začali pomalu trousit k našemu parníku ze sousedního tábora.

To však nebyli moji urostlí Čamakokové, jak jsem je znal, to byly jejich stíny. Přesto se mi podařilo přimět je, aby pochytili voly, připravili káry a podpálili trávu kolem dokola. Indiáni dobře znají smysl karantény, označené spálenou trávou v místech, která neslibují lov. Nikdo nepálí nadarmo, a když pálí, pak to jistě něco znamená. Nemoc, kterou severní klany trpěly, byla zřejmě přenosná. Musel jsem udělat všechno pro to, aby se nenakazili indiáni, kteří přicházeli na moje pozvání od jihu.

Několik mladých hochů jsem poslal do vnitrozemí, aby zapálili signální ohně a svolali tak kdekoho. Od indiánů jsem se dozvěděl, že nedaleko v lese jsou menší zásoby polen, a tak jsem zorganizoval paraguayské cestující, aby je odvezli do přístavu. Svůj stan jsem si postavil doprostřed vypálené trávy. Ještě horký popel je totiž nejlepší jako nouzový dezinfekční prostředek.

Kazik Antonio přišel první a sám, své lidi nechal daleko vzadu. Byl to můj dobrý přítel. Před lety mu moje smečka psů za-

chránila život při lovu. Byli jsme tehdy oba ranění, poznamenali jsme se navzájem svou krví, a tím jsme se navždy spřátelili.

Několika slovy jsem mu vysvětlil situaci na parníku a požádal ho o pomoc. Pak jsem mu naznačil, že by bylo moudré, kdyby se jeho lidé příliš nestýkali se svými nemocnými severními krajany, a hlavně aby přivázali všechny své psy, kteří podle mě přenášeli nákazu. Antonio o nemoci věděl, měl ke mně velkou důvěru a uznával, že taková opatření jsou asi důležitá, ale zároveň mi prozradil, že mezi jeho lidmi se už nemoc také objevila a že přísná omezení by jen vyvolala paniku.

Jak přicházely jednotlivé rodiny, hned se dávaly do práce, jako by ani ten dlouhý pochod neměly za sebou. Antonio měl mezi svými lidmi velkou kázeň. Muži odcházeli se sekýrami do lesa, ženy, vyzbrojené dlouhými šavlemi z tvrdého dřeva, rozbijely mladé výhonky palem, aby získaly jejich jedlou „duši“, nebo sháněly jinou rostlinnou potravu. Chlapci a malé děti na mně vyškemrali udice a věnovali se rybaření.

Ani ne za dvě hodiny po našem přistání přijížděla první volská kára naložená poleny, brzo následovaly další a do večera byly všechny volné místnosti lodě naplněné dřívím. Fortuna vyjela k severu.

Prohlédl jsem mnoho nemocných i skoro umírajících. Byla to podivná nemoc. Dech, tep srdce, teplota, výměna látek, všechno bylo normální jako u docela zdravého člověka. A přece mnozí umírali vysílením. Nemocní budili dojem lidí postižených dlouhotrvajícím hladem. Ale všude kolem rostly palmy, v řece bylo dostatek ryb a jednotlivé stany byly dostatečně zásobené na několik dní. Hlad neměli, jak dokazovala kulatá bříska dětí. Nikdo také netrpěl bolestmi. Příčinou vysílení byla zřejmě ztráta krve. Krvácející vředy se vyskytovaly u dospělých, ale i u docela malých dětí, ba i kojenců.

Neznámá nemoc. Pokud se mi podařilo zjistit, trpěli jí výhradně indiáni. Nedoslechl jsem se, že by se byl nakazil nějaký Paraguayec. Nákaza tedy byla zřejmě podmíněna indiánským způsobem života.

Po západu slunce se rozhořely ohně v křoví na pokraji lesa a zazněly odtud zpěvy. Byly dvojího druhu: Z osady, kde zůstaly ženy, doléhal zpěv smutku, teskné písně mrtvých, jimiž oplakávaly své zemřelé. Z větší hloubky lesa se ozývaly zpěvy bojovníků. Tam byla porada stařešinů kmene. Tam jsem zašel.

Jak přicházely jednotlivé rodiny, hned se dávaly do práce... (str. 17)

Před ležením mne očekával Antonio s balíkem obaleným sítinovou rohoží. Znal jsem ten balík. Při pochodech ho Antonio nosil stále s sebou, nesvědčil ho ani své ženě. Byl to jeho slavnostní úbor, který oblékal jen při nejdůležitějších příležitostech, kdy vystupoval nejen jako *ehnit*, náčelník, ale také jako *ahmak*, dobrý kouzelník - léčitel. Hlavní částí úboru byl veliký ornát, péřová ozdoba kryjící celou hlavu a splývající po zádech skoro až ke kotníkům, široký tak, že bylo možné se do něj zahalit. Odhadoval jsem, že to množství volavčích per, protkaných peřím všech možných barev, váží dobře dvě kila.

„*Patta* Alberto, vezmi si můj oblek *ahmaka*. Já svůj lid vyléčit nedovedu.“

„Mám obavu, *patta* Antonio, že to nedokážu také. Neznám nemoc. Chci se jen pokusit hledat léky. Než je najdu, pokusím se nemoc oslabit.“

„Znáš tedy víc než já, a to jsem starý. Obleč se. Dodáš tím mému lidu důvěry. Budou spíše poslouchat, co poručíš.“

V tom měl pravdu. Důvěra je hlavní lék. Nevěřil jsem samozřejmě, že by mohla zastavit krvácení, ale poslušnost při provádění dezinfekce byla první podmínkou úspěchu.

Odložil jsem tedy šaty, natřel si tělo červenou šminkou, ová-
zal se péřovými ozdobami a náramky z jeleních kopyt. Do ruky
jsem si vzal kouzelnické žezlo a chřestačku a šel k ohňům.

Za svého dlouholetého pobytu mezi Čamakoky jsem byl mno-
hokrát při poradě starců, ale ještě nikdy to nebyla taková slav-
nost jako tentokrát. Představoval jsem si, jak obrovské sály by
muselo mít muzeum, kde by se všechny ty nádherné předměty
daly vystavit! Ani ve snu jsem netušil, že moji přátelé mají ta-
kové bohatství, které celá ta léta skrývali i přede mnou. Jen
Antonio se spokojil s jednoduchou čelenkou z perí černé kach-
ny a s péřovým štrápcem, přivěšeným u bederního provazu na
boku. Pokynul mi na volné místo vedle sebe. Bylo to čestné mís-
to pro hosta – po jeho levé, slabší straně.

Právě zpíval staříčkový kouzelník. Dětství prožil jako válečný za-
jatec u sousedního kmene Tumrahá a přiučil se tamějším kouz-
lům. Čarodějové Tumrahá nepoužívají léčivé rostliny, ale uzdra-
vují hypnózou a sugescí. Často jsem obdivoval jeho úspěšné léčby.
Nyní byl však podezříván, že se přeměnil na *konosahu*, zlého
čaroděje, který přivolal nemoc. Stařec se bránil svým zpěvem:

„Nepřivolal jsem nemoc. Nic takového mne nenaučil můj
mistr. Ale slova jsou jako květiny plovoucí po vodě. Zdá se, že
rostou ze země, ale když na ně šlápnete, proboříte se do bahna.
Nikdo jim nevěří. Jsem starý – na mém životě nesejde. Můžete
mne zabít: Neuvidíte zlobu v mém oku. Můžete spálit mé tělo,
aby se moje duše nemohla proměnit v jaguára a škodit mému
lidu. Rád bych se sice shledal se svými předky – moje duše by
ráda lovila s jejich dušemi. Ale ať se raději moje duše promění
v páru, kterou duše mých předků nebudou vidět. Spokojím se
s tím, že je budu vidět já, a budu se těšit jejich radostmi. Život
mé duše bude smutný, nikdy nebude moci s nikým promluvit,
nikomu nebude moci přispěchat na pomoc. Myslím, že nejsem
vinen nemocí – ale sám to nevím. Přesvědčte se. Zmizí-li nemoc,
až mne spálíte, pak jsem vinen.“

Ze všech stran se ozvalo tlumené: „Hum, bum, hum,“ jako
když bufá krokodýl na řece. Řeč se všem líbila.

Předstoupil mladý čaroděj *Wedwé* (Morče). Měl slavnou po-
věst, přestože byl ještě chlapec. Cvičil svou vůli tak, že mnoho
dnů a nocí skákal z nohy na nohu, až se mu z úst vyhrnula
krvává pěna, a když mu krev pokryla celá prsa, v extázi léčil
– a uzdravoval. Jak? Čím? To nevím. Ale mnohokrát jsem byl

při jeho úžasných zákrocích přítomen. V pralesích jsem se setkal s mnoha věcmi, které naše věda neumí vysvětlit. Wedwé zázračně léčil osm let. Zemřel na chrlení krve po jednom příliš dlouhém cvičení.

„Starý čaroděj není vinen nemocí. Ani já jsem ji nezavinil, i když se ve snu stýkám se zlými duchy nemocí a bojuji s nimi. Nepřivolali jsme nemoc. Neumíme to. Není třeba dělat žádné zkoušky, abyste se přesvědčili. Stačí, že oba nemocí trpíme. Proč bychom přivolávali nemoc sami na sebe? Ani já tuto nemoc neznám a nedovedu bojovat s jejím duchem.“

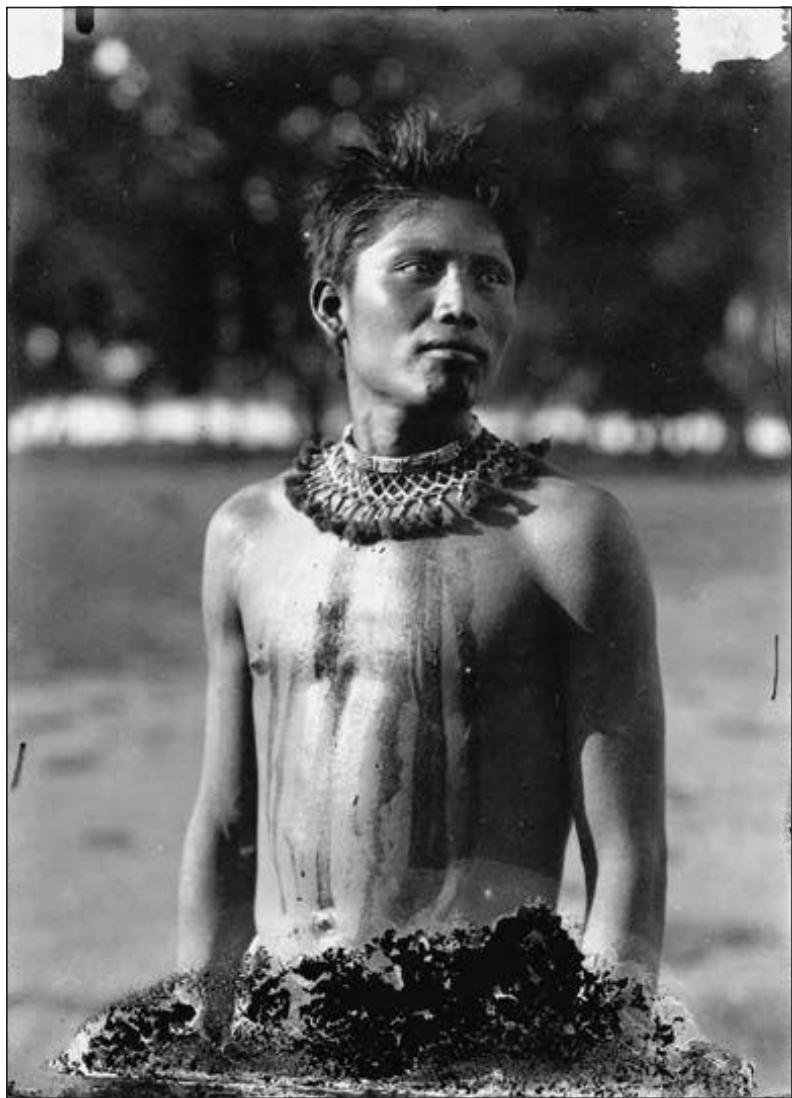
Všichni se zadívali na mne. Teď jsem měl říci svůj názor já.

Rozvířil jsem chřestačku a zazpíval svou píseň. Kdysi dávno ji pro mě složil Antonio. Bylo to toho dne, kdy mi v bažině zastoupila cestu krokodýlí samice, chránící své hnízdo, a přinutila mě k boji o život. Neměl jsem jinou zbraň než nůž, ale podařilo se mi ji nejprve oslepit a pak zabít. Kdybych to neudělal, zabila by ona mne. V očích indiánů to však bylo hrdinství a oni se rozhodli přijmout mě do svého kmene. Vládce vody, *niodčik*, krokodýl, se stal mým totemem.

Zpíval jsem „*Huaté dítte niodčikté - ilheté, niodčikté - ilheté...*“ a všichni jsme si připomněli ty krásné doby, kdy jsem mezi nimi žil. Odpověděli pak svým zpěvem a teprve potom jsem mohl promluvit k věci:

„Ani já dosud neznám nemoc a nemám proti ní lék. Vím jen, že nemoc přinesla nějaká zvířata. Nevím která. Pokusím se je hledat. Nevím, jestli je najdu. Zkusím některé léky. Nevím, jestli budou dobré. Najděte mezi nemocnými někoho, o kom si myslíte, že musí umřít. Na něm budu dělat pokusy. Jestli se to podaří, uzdravím jeho i ostatní. Když se to nepodaří, nedávejte mi vinu. Opatřím vám potravu, která vám dodá sílu, abyste mohli nemocí vzdorovat. Neslibuji nic, ale pokusím se. Poslechnete-li mé rady, snad se mi to povede.“

Nyní radím: vystěhujte se z křoví na volné prostranství, není teď mnoho komárů a všichni máte moskytí sítě. Je to tedy možné. Přestěhujte se na místo, kde předtím spálíte trávu, ještě na horký popel. Spalte všechny nepotřebné věci. Vypalte hrnce a plechovky, ve kterých vaše ženy vaří a nosí vodu. Každý den se přestěhujte na čerstvě vypálené místo. Kolem vesnice zapalte oheň. Viděl jsem vaše psy. Jsou to jen stíny psů. Necháte-li je přivázané, zajdou hlady, pustíte-li je, budou roznášet nemoc.

...když mu krev pokryla celá prsa, v extázi léčil - a uzdravoval. (str. 19)

Možná, že by bylo lépe, kdybyste je pobili a spálili. Víím, že je to pro vás těžké, ale snad to bude lepší pro vás i pro ně. Ale o tom se rozhodne, až je zítra prohlédnu čarovným sklem. Zvířata, která přinesla nemoc, jsou možná tak maličká, že nejsou vidět. Mohu je vidět jen tím sklem. To jsou mé rady. Zítra čekám vaše rozhodnutí.“

Bylo už hodně po půlnoci, ale Häffliker na mě čekal. Tropicke noci jsou krásné, krásně se za nich beseduje a popíjí maté. Häffliker byl rád, že jsem mu přivedl indiány. Nabídl mi, abych u něj bydlel. Dělal si naděje, že dokud u něj zůstanu, zůstanou i indiáni a budou pro něj pracovat. Všechny dřevorubny v okolí stály, a tak si představoval, že přijde snadno k výdělku. Využil jsem jeho pozvání a řekl mu, že bych chtěl zůstat tak dlouho, dokud nepřijdu na kloub té podivné nemoci.

„Nevíte, kdo by měl tady v okolí na prodej několik krav nebo volů?“

„Chcete si zařídit chov dobytka?“

„To ne, spíš jatka. Zkusím živit všechny indiány aspoň týden výhradně polévkou a hovězím masem. Změna jídelníčku a silná strava jim snad trochu nahradí ztracenou krev.“

„Mohl bych vám lacino prodat dva tučné voly. Jeden si nalomil nohu, druhý pazneht. V pevnosti mi za ně dávají směšně málo, protože vědí, že je stejně musím zabít. Nechám vám je za to, co mi nabízejí.“

„Vaše žena se nepřestala stýkat se svými příbuznými. Přesto se jí nemoc vyhnula. Není to tedy nemoc, která by přepadla každého indiána. Bude to spíš v jejich způsobu života. Zítra mě čeká spousta práce. Nejdřív musím zjistit, kdo je vlastně nemocný a komu se zatím nemoc vyhýbá. Musím začít sledovat ty zdravé, jestli onemocní, když změní své zvyky. Vy se vyptejte své ženy, jak se chová, když jde do vesnice na návštěvu. Jestli mezi nimi sedí, co s nimi jí a tak.“

„To vám mohu říci sám, protože s ní občas chodívám. Odcizila se jim. Nesedne si nikdy jinak než do dřepu. Bojí se, aby nedostala vši. Pije s nimi maté, kouří s nimi dýmky, ale jejich stravu nikdy nejí. Navykla si vařit po bělošsku. Sem mi indiáni nechodí. Příbuzný nepřibuzný, do baráku mi nesměj.“

O možnosti nákazy jsem se tím mnoho nedozvěděl. Šel jsem spát do svého stanu.

Čerwuiš Piošád Mendoza

UŽ PŘED VÝCHODEM SLUNCE stál u mého stanu. Objevil ho tam Häffliger, který mě šel vzbudit. Ještě v polospánku jsem slyšel, jak říká:

„Kde se tu bereš, Mendozo? Už jsem tě dlouho neviděl.“

Když jsem vykoukl ze stanu, vysvětloval mně: „Je to *letrado* (doslova písmák, ale ve smyslu mazaný, říká se tak také indiánským tlumočnickům). A jaké si vybral vznešené jméno! Mendoza...“

Indián se mračil, ale na Häffligerovo zesměšňování nijak nereagoval. Obrátil se ke mně a obřadně se představil:

„Čerwuiš Piošád Mendoza.“

„Proč máš tři jména?“ zeptal jsem se, ale Häffliger promluvil zároveň se mnou:

„Snad si nejdeš vydělávat kácením dřeva? Tebe jsem nikdy pracovat neviděl!“

Mluvili jsme španělsky. Häffliger věděl, že indián rozumí, ale ten jeho otázky ignoroval, a aby to ještě více zdůraznil, odpověděl mi ve své řeči:

„Můj *lagret* (otcův bratr) i můj *itét* (bratr matčin) byli *ehnitové* (náčelníci). Proto nepracuji jako dřevorubec.“

„Přivedl jsi na práci své lidi?“ ptal jsem se dál.

„Nemám lidi. Můj rod vymřel. Jsem sám. Mám jen několik mladých otroků a jednu otrokyni Tumrahá, ulovil jsem je ve válce. Ti zůstali ve vnitrozemí. Jsem sám.“

„Co tu tedy chceš?“ vyjel na něj Häffliger. Měl zájem jen o levné pracovní síly pro svou dřevorubnu. „Přišel jsi vyžít své krajany?“

Indián opět okatě Häffligeru přehlížel a pokračoval v hovoru se mnou:

„Kmen hledal někoho, koho bys buď vyléčil, nebo zabil, až budeš pátrat po léku pro všechny. Přihlásil jsem se sám. Jsi teď můj *dij*.“ (Tak nazývají váleční otroci své pány. Pán má právo otroka beztrestně zabít, ale nikdy jsem ještě o takovém případu neslyšel. Chová se ke svému otroku spíš jako adoptivní otec.) „Přišel jsem za tebou už v noci. Slyšel jsem, co sis povídal s tímhle člověkem. Slyšel jsem, že jsi mluvil o velkých kouzelní-

cích v Asunciónu a v Buenos Aires, kteří znají víc než ty. Když mne nezabiješ ani nevyléčíš, pojedu s tebou k nim. Až najdou lék, přivezu ho svým lidem.“

Podíval jsem se na Häffligeru: „Co je vám to platné, že netrpíte návštěvy příbuzných své ženy ve svém domě. Příště spolu budeme muset mluvit německy. Ten chlapík ležel celou noc vedle nás a nevěděli jsme o tom ani my, ani váš pes!“

Když jsme mluvili řečí, které nerozuměl, dělal indián, že neslyší. Dával tím najevo, že mne uznává za „otce“ a sebe za otroka, který se nesmí urazit. V divočině se dá mnohé říci beze slov.

„Proč máš členku z peří černé kachny, odznak *ahnače* (učedníka čaroděje)?“

„Chci se od tebe naučit léčit svůj lid.“

„Dobrá, budeme spolu hledat lék.“

„Půjdu napřed plavat do řeky. Pak si mne prohlédni.“

„Ne, prohlédnu tě hned. Až budeš *tigiči*, udělej to na talíř a přines mi to. Pak teprve můžeš jít plavat.“

Vybalil jsem z bedny svou skromnou lékárníčku a mikroskop. Starý Antonio mi dělal asistenta. Opatrně omýval mikroskopická sklíčka a zkumavky, vycítil, co kdy potřebuji, a byl mi stále při ruce. Mikroskop ho udivil, stejně jako dítě, které se jím dívá poprvé, ale nedával to najevo.

Zjistil jsem, že vředy nebyly hnisavé, jen z nich stále vytékala krev, jako z rány. Ani v krvi, ani ve výkalech jsem nenašel mikroskopický život jiný než všude v tropické přírodě. Šlo zřejmě o bakteriální nákazu, a na tu můj cestovní mikroskop nestačil. Zkoušel jsem rány všemožným způsobem dezinfikovat, a to i dost drasticky lápisem a sublimátem. Čerwuiš ani nemrkl okem. Rány se však hojily za den samy i bez dezinfekce, ale přes noc se objevily nové na jiných místech. Byl jsem se svými vědomostmi v koncích. Styděl jsem se za svoji bezmoc.

Jediné, co jsem ještě mohl udělat, bylo, že jsem vyškvařil a pročistil lůj z poražených volů, smíchal ho s dezinfekčními prostředky a navařil několik plechovek od petroleje jakési pomády. Ta pomáhala alespoň do té míry, že se rány zavíraly a přestávaly krváčet o několik hodin dříve než bez ní.

Moje vlajka vztyčená na stožáru přístaviště přilákala jednoho dne mého přítele, vynikajícího lovce dona Pabla. Požádal